

waren, is veelzeggend. Linnengoed is er in alle kampen steeds te weinig geweest, van verstrekking van voldoende kleding en schoeisel was nergens sprake. Dan was er de met het volkenrecht volstrekt strijdige *Aktion Kugel*, die ook aan Nederlandse krijgsgevangenen het leven gekost heeft – een kleine groep, het zij erkend, maar een veel grotere groep, vele duizenden lagere militairen omvattend, is tewerkgesteld op een wijze die ook al met de conventie in strijd was: talrijke dienstplichtigen hebben arbeid moeten verrichten die door de conventie uitdrukkelijk verboden was, en dat hebben óók talrijke onderofficieren moeten doen, velen hunner ondanks hun protesten.

Wat de hulp betreft die van buiten af aan de krijgsgevangenen toevloede, is, dunkt ons, duidelijk dat het Nederlandse Rode Kruis (Den Haag) zich veel moeite gegeven heeft; dat de groep uit '43 lang op de voor haar bestemde pakketten heeft moeten wachten, kan men dat Rode Kruis niet verwijten: de Duitse autoriteiten in bezet gebied, die op de *faits et gestes* van het Rode Kruis een scherpe controle uitoefenden, hebben die hulp enkele maanden tegengehouden. Voorts werd in dit hoofdstuk voor het eerst duidelijk, welk een noodlottig effect de Spoorwegstaking gehad heeft op de hulpverlening, van bezet gebied uit, aan allen die die hulp van node hadden. Ook bleek, dat aan de krijgsgevangenen via het Internationale Rode Kruis pakketten toegezonden werden door de bemoeienissen van Nederlandse instanties in Engeland en Amerika, maar de grootste hoeveelheden van deze pakketten arriveerden in Europa pas in een fase waarin hun distributie steeds moeilijker werd als gevolg van de Geallieerde bombardementen van het Duitse spoorwegnet. Opvallend achten wij het verder dat de krijgsgevangen Nederlandse officieren veel minder pakketten kregen dan de Britse (de Britse in Colditz viermaal zoveel) en dat, terwijl de Britse militairen bijvoorbeeld in een kamp als Mühlberg nog goede kleding en goed schoeisel bezaten (hun via het Internationale Rode Kruis toegezonden), de Nederlandse, de officieren inclusief, er spoedig haveloos uitzagen. Heeft het Nederlandse Rode Kruis te Londen zich niet voldoende ingespannen? Wij komen op die vraag in het slothoofdstuk van dit deel terug.

Wat tenslotte de houding van de krijgsgevangenen-zelf betreft: er zijn, menen wij, enkele groepen geweest die een opvallend weerbare houding aan de dag gelegd hebben. Dat zijn de kleine groep der generaals die bij wijze van straf negen maanden lang in een slecht kamp bij Posen opgesloten werden, dan de Colditz-groep, voorts in Stanislau en Neu-Brandenburg de groep van diegenen die lid waren van de 'Reisvereniging', en tenslotte diegenen van de onderofficieren die verboden werk hardnekkig geweigerd hebben,